

GÁBOR R. ISTVÁN

PARADOXONOK BŰVÖLETÉBEN – ÉS CSAPDÁJÁBAN

(Pályakép- és korképvázlat, különös tekintettel az 1970-es és 80-as évekre)

E rövidre fogott eszmefuttatásban a szerző saját, jellemzően paradoxonok feltalálása és tisztázása vezérelte munkásságának eredményein és fogadtatásán keresztül tudósít a magyarországi 70-es és 80-as évek főbb politikai gazdaságtani kérdéseiről és politikai és szellemi légköréről.

Ostoba ember, aki folyvást olyasmit bizonygat, amiről mindenki tud. De ezt mindenki tudja.¹

– John Allen Paulos

Előadásom műfaja a felkérésben felkínált lehetőségek közül²: *saját történet esettanulmányyszerű elbeszélése*; szerencsés esetben, ahogy mondani szokás, „mint cseppben a tenger”.

Annak megvallásával kezdem, hogy amióta az eszemet tudom, megigéznék a paradoxonok. A mottóként idézett önirónikusan dupla fenekű kijelentésbe is nyilván ezért szerethettem első látásra bele.

Szakmai pályafutásom során is mindig az az eshetőség hozott leginkább lázba, hogy igaz lehet valami, ami képtelenségnek látszik. Vagy, hogy ellenkezőleg: téves lehet, ami látszólag magától értetődő.

Ez a szenvedélyes vonzódásom a paradoxonokhoz mindazonáltal csak mostanában, a mai előadásra készülve tudatosult bennem. Mellesleg, másfél évtizede szintén egy felkérésre tartandó visszatekintés-féle előadás mondandóján töprengve³ ébredtem rá gondolkodásmódomnak egy másik jellemzőjére: a doktriner-ortodox sémáktól való ösztönszerű idegenkedésemre és ennek az idegenkedésnek családi szocializációból eredő valószínű gyökerére. „Normál” körülmények között, úgy látszik, nemigen foglalkoztatnak efféle önreflexív gondolatok.

1 Az eredetiben: „...people who make frequent claims about what everybody knows are fools. But everybody knows this.” [Paulos, 1998].

2 Ez az írás „A magyar közgazdaságtan 1945–1990” címmel, a 2017. június 12-én, Budapesten rendezett tanácskozáson elhangzott előadás alapján készült. A tanácskozás előadásainak tartalmára és műfajára vonatkozó rendezői iránymutatást, a tanácskozás programtervét és az elhangzott előadások videofelvételét lásd itt: https://archive.org/details/A_magyar_kozgazdasagtudomany_1945_1990.

3 Az előadás az ELTE Szociológiai és Szociálpolitikai Intézete által a nappali tagozatos szociológusképzés újraindulásának 30. évfordulója alkalmából, 2002. november 20–21-én rendezett konferencián hangzott el. Írásos változata: [Gábor, 2003a].

Hogy mennyiben lehet a paradoxonok iránti vonzalom is családi szocializációs gyökerű, ebbe nem fogok belemenni. Ami erről felötlik bennem, családi ügy, nem tartozik a nyilvánosságra. Csak a pályafutásom alakulásában játszott szerepét próbálom meg kikövetkeztetni. Ehhez először szakmai munkásságom főbb állomásait és eredményeit tekintem át.

*

Az áttekintést a legközelebbi múlttal kezdem és időben visszafelé haladok. Nem azért, hogy így dokumentáljam a paradoxonok iránti olthatatlan, „a bölcsőtől a sírig” vonzalمامat. Hanem attól a szellemesen frappáns marxi ismeretelméleti metaforától indítva – azt saját szakmai életpályám szakaszaira vonatkoztatva –, miszerint: az ember anatómiája kulcs a majom anatómiájának megértéséhez.

Kezdem tehát azzal, ami legutoljára foglalkoztatott: a *munkaviszony* – a munkáltató és a munkavállaló közötti szerződéses viszony – közgazdasági tartalma [Gábor, 2012].

Azt a pofonegyszerűnek látszó kérdést tettem fel, hogy a munkaviszony *munkaszolgáltatások adásvételeként* értelmezendő-e vagy pedig *dolgozók bérléseként*. Megállapítottam, hogy a közgazdaság-tudomány álláspontja következtelen. Számot vetve azzal a fontos körülménnyel, hogy a teljesítendő munkaszolgáltatásokról a felek nem tudhatnak a munkaviszony teljes, várható tartamára előre, pontosan megállapodni, a munkaviszonyt jellemzően dolgozóbérlésként értelmezi; ugyanakkor ideálisan mégis munkaszolgáltatások adásvételeként gondolja el.

Ezt a következetlenséget az abból fakadó szaktudományi dilemmára vezettem vissza, hogy miközben a „minél versenyzőbb a piac, annál jobb” elve a közgazdasági gondolkodásban kitüntetett normatív etalon, eközben a tömeges dolgozóbérlés színtereként elgondolt munkaerőpiac versenyzői egyensúlya (szemben mondjuk a lakásbérleti piac versenyzői egyensúlyával) elvi lehetetlenség. Ti. versenyzői egyensúlyban lévőként elgondolt munkaerőpiacon a dolgozóknak mint önmaguk bérlébe adóinak *per definitionem* nem lenne veszteni valójuk, ha lógás miatt elveszítik a munkahelyüket, hiszen a versenyzői piaci egyensúly pont azt jelenti, hogy bármikor azonnal találhatnának helyette hasonló másikat – aminek folytán viszont a munkáltatóknak nem érné meg bérelniük (megfizetniük) őket.

A munkaviszony természete feletti töprengésemet a hasonlóképpen ellentmondásos közgazdasági megítélésű *minimálbér-szabályozás* feletti töprengés előzte meg [Gábor, 2010]. Leginkább a foglalkoztatást nem csökkentő vagy éppenséggel növelő hatású minimálbér-előírás eshetősége izgatott.

Arra jutottam, hogy ez az eshetőség – szemben az uralkodó közgazdasági felfogással – nem korlátozódik az ún. monoposzionisztikus munkaerőpiacra, ahol minimálbér-előírás híján az egyes munkáltatók csak úgy juthatnak többletlétszámhoz, ha az addiginál magasabb bért fizetnek. Elvileg *versenyzői* munkaerőpiacon is lehet a minimálbér foglalkoztatásnövelő, ahol minimálbér-előírás híján az egyes munkáltatók ennél alacsonyabb piaci bérszinten hozzájuthatnának tetszőleges számú dolgozóhoz. Elegendő ehhez azt feltételeznünk, hogy (a) adott bérszinteken annál több dolgozót érdemes a munkáltatóknak foglalkoztatniuk, minél *könnyebb* növelniük dolgozóik számát, továbbá, hogy (b) ugyancsak adott bérszinteken annál többen akarnak valamely munkaerőpi-

acon munkát vállalni, minél *könnyebb* e piacon munkahelyet találniuk, valamint, hogy (c) a munkaerőpiac *egyensúlyi állapota*, amelyre természetesen kihat a minimálbér, befolyással van arra, *mennyire* könnyű ez a számukra. Ez az (a)-(b)-(c) feltevéshármas pedig, amelyből tehát a foglalkoztatásnövelő minimálbér eshetőségét levezettem, köz-helyszerűen igaz.

A minimálbér-paradoxont megelőzően, szintén a versenyzői–nem versenyzői munkaerőpiac gondolköréhez kapcsolódóan, sajátos *bérrugalmassági* paradoxonra figyeltem fel [Gábor, 2008]. Lényege, hogy miközben a közgazdasági közfelfogás szerint az *egyszerű kétkézi* munkákra szerveződnek *leginkább versenyzői* munkaerőpiacok, eközben statisztikailag valószínűsíthetően éppen ezeken a munkaerőpiacokon a legmerekvebb–legnehézkesebb, legkevésbé konjunktúraérzékeny a piaci bérszint. Vagyis az így felfogott piaci bérrugalmasság/bérmerevség tükrében pont a *magasabb* iskolázottságúak munkaerőpiacai mutatkoznak versenyzőibbeknek.

Ezt az ellenmondást a magasabb iskolázottságúak jellemzően meredekebb életkereseti görbéire vezettem vissza azon az alapon, hogy minél meredekebb valamely munkavállalói csoport életkereseti görbéje – minél erősebben függ tagjainak egyéni keresete az életkoruktól, illetve gyakorlati idejüktől –, annál kevésbé kell *piaci csoport*átlagbérük esetleges süllyedésének a csoporttagok *egyéni* bércsökkenését maga után vonnia.

Még korábban a szakszervezeti jelenlétnek és a dolgozói szövetkezetnek [Gábor, 2004, 2006], a reményvesztett munkanélküliségnek [Gábor, 1998], a Weitzman-féle részesgazdaság-elgondolásnak [Gábor, 1993], illetőleg a nagyvállalati belső munkaerőpiacok rovasára előtérbe kerülő ún. foglalkozási munkaerőpiacoknak [Gábor, 1997] paradox aspektusait igyekeztem megvilágítani. Közvetlenül a rendszerváltást követően pedig az államszocialista *magánvállalkozás-hagyaték* felemás szerepét tanulmányoztam a piacgazdaság kiépülésében [Gábor, 1991, 1992, 1994]. E felemáság egyik megnyilvánulásaként tekintettem a kisvállalkozások rendszerváltozást követő hirtelen *megsokasodására*, mint ami egyfelől örvendetes és reménykeltő, másfelől viszont nyugtalanító, mert a gazdaság tartós dualizálódása felé mutató vállalkozás-túszaporodással fenyeget.

Áttérve most már szakmai pályafutásom rendszerváltozás *előtti* szakaszára, a rendszerváltozást megelőző utolsó években – az 1980-as évek közepétől – főleg a kormányzati munkaerő- és bérpolitika [Gábor, 1998], ezen belül kiváltképp az ún. központi *keresetszabályozás* kötötte le a figyelmemet. Néhai Kóvári György kollégámmal közös publikációinkban azt az elméleti megfontolásokra alapozott álláspontunkat igyekeztünk elfogadtatni a jellemzően „bérliberalizálás”-párti hazai szakmai közvéleménnyel, miszerint a vállalatokat, úgymond, gúzsba kötő bürokratikus bérnövelési és bérghátrahagyó korlátozásokat *nem lehet* kiküszöbölni [Gábor–Kóvári, 1985]. Azt bizonygattuk, hogy a vállalati keresetkiáramlás „mesterséges” korlátozása híján elszabadulna a bérinfláció, és fenntarthatatlan vállalatközi bérkülönbségek állnának elő anélkül, hogy teljesítményjavulásra számíthatnánk.

A piacikoordináció-párti, liberalizáló reformok kívánatosságával és kivitelezhetőségével szembeni kétségeim addigra már nem korlátozódtak a keresetszabályozási reformelképzelésekre. Az 1980-as évek közepére arra jutottam, hogy az állami tulajdon dominanciájára épülő piacgazdaság *fából vaskarika* [Gábor, 1986]. Ezen az alapon a piaci szocializmus kiépítését célzó gazdasági reformtörekvések közelgő *kifulladására* és az ezekben a törekvésekben vizionált állami tulajdon alapú piacgazdaság helyett olyan

„szocialista vegyes gazdaság” fokozatos kiépülésére számítottam, amelyik kifejlett formájában alig különbözik majd a kapitalista vegyes gazdaságtól.

Utólag beegondolva, ez a jövőkép eléggé nyilvánvalóan következett az ún. *második gazdaságra* irányuló korábbi kutatásokból. Azoknak az 1970-es évek végén megkezdett – több éven át Galasi Péter kollégámmal közös – és bő évtizeden át folytatott kutatásoknak ugyanis a legfontosabb felismerése kezdettől az volt, hogy az államszocialista gazdaság ún. második gazdasága olyan sajátos magángazdaság, amely egyszerre *szerves velejárója* és ugyanakkor *állandó feszültségforrása* az államszocialista berendezkedésnek [Gábor, 1979a]. Szerves velejárója azáltal, hogy az államszocializmus rendszerszerű működési sajátosságai, lényegében e berendezkedésnek a Kornai-féle értelemben vett hiánygazdasági jegyei képezik a létalapját, amelyek közül kezdetben mi az állandósult munkaerőhiánynak [Gábor, 1979b] és munkahelyi ösztönzési nehézségeknek [Gábor–Galasi, 1979] tulajdonítottunk kitüntetett jelentőséget. És állandó feszültségforrása főképp azáltal, hogy rontja e rendszer állami koordinációjának határfokát.

A második gazdaság rendszerszerű s ugyanakkor eredendően konfliktusos jelenlétének paradox megnyilvánulásaként értelmeztem – egyebek közt – a vele szemben alkalmazott sajátos, „szabálysértés alapú szabályozást” [Gábor, 1989]. E látszólag önellentmondó szabályozás lényege: olyan szabályokat előírni, amelyeket a működés normális menetében gyakorlatilag lehetetlen következetesen betartani, hogy ezáltal bármikor mód legyen „húzd meg, ereszd meg!” jellegű diszkrecionális, illetőleg *ad hoc* precedensszerű szabályozási beavatkozásra.

*

Munkásságom felidézése után áttérek most az 1970-es és 80-as évekbeli *fogadtatás* történéseinek felelevenítésére.

Megelőlegezve ezeknek a történéseknek a közös lényegét, azt kell mondanom: szerencsés csillagzat alatt születtem.

Kezdem azzal, hogy a másodikgazdaság-kutatásunk alapvetéseiről 1979 tavaszán az MTA Munkatudományi Bizottsága – Timár János akkori munkahelyi főnököm kezdeményezésére és elnöketével – *szakmai vitát* szervezett, amelyben Kornai János vállalkozott a vitaindító értékelésre. Nem kell bizonygatnom, hogy egy szakmai életpályája elején álló szerző számára mekkora megtiszteltetés volt ez. Ráadásul a lezajlott vitáról a Közgazdasági Szemleiben megjelent beszámoló [r. n., 1979] révén szélesebb szakmai közvélemény is értesülhetett.

A szakmai fogadtatásnál maradván, abban is szerencsés voltam, hogy közzétételüket követően jó pár írásomra érkezett polemikus *hozzászólás*. Ezek a spontán reagálások egyszerre adtak gondolati inspirációt és ugyanakkor jó alkalmat sokrétűbb és körültekintőbb érvelésű viszontválaszokra.

Idekívánkozik egy rövid kitérő az akkori „ancien régime” társadalomtudományi folyóiratainak sajátos közlési gyakorlatáról, amelyben a Közgazdasági Szemle szerkesztőjeként 1972-től magam is többször cinkos voltam, s amely a kései utód szemében az akkoriban élénk vitaszellem *látszatát* keltheti. Arra a gyakorlatra gondolok, hogy megjelentetésre érdemes, ugyanakkor politikai érzékenységet sértő tartalmú kézirat esetében a szerkesztőség a „vitacikként” való megjelentetést választotta, vitára szólító lábjegyzetre

vagy előre leszervezett hozzászólásra bízva a kiegyensúlyozást. Ezt a szalonképesen óvatos duhaj szerkesztőségi gyakorlatot egyébként pályám elején saját bőrömön, [Gábor, 1972] szerzőjeként is megtapasztaltam, amikor Tardos Márton híres-nevezetes, programadó írásával [Tardos, 1972] osztozkodhattam a Közgazdasági Szemle 1972. évi nyári dupla számának vitarovatán.

Az írásaim szakmai fogadtatása kapcsán imént emlegetett későbbi hozzászólások, hál' istennek, ismétlem: *nem* ilyen kiprovokált, kényszeredett reagálások voltak.

A születésemkori szerencsés csillagállás további bizonyágaiként, csak felsorolás-szerűen: a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó éves nivódija a másodikgazdaság-könyvünkért [Gábor–Galasi, 1982]; támogató szakmai környezetben szűk másfél évtizeden belül (1977–1990 között), bonyodalmak nélkül letudott egyetemi doktori, kandidátusi és MTA doktori védés; tisztes idézettségi adatok⁴; kelet-európai kutatónak szóló nyugati kiváltságok – így például 1983-84-ben vendégtanári meghívás a Rutgers Egyetemre az Egyesült Államokba, 1987-ben háromhónapos vendégkutatói meghívás Párizsba, publikációs és konferenciaelőadás-felkérések úgy, hogy minden költséget a külföldi fél állt. Azt az akkoriban nem ritka, sajnálatos „balesetet” persze én sem mindig kerülhettem el, hogy a külföldi fél által időben postára adott konferenciameghívást, amelyre a kiutazás itthoni hivatalos engedélyeztetéséhez volt szükség, a posta megkésve kézbesítse, gyanúsán megviselt borítékban...

Az itthoni *pozitív hivatalos* fogadtatás kézzel fogható bizonyóságként megemlítem végül azt a felkérést, amelyik az 1980-as évek elején az Országos Tervhivatal keretében létrehozott munkabizottságban való közreműködésre szólt. A bizottság a kisvállalkozás mozgásterének bővítésére fogalmazott meg – akkori mércével mérve ambiciózus és több elemében meg is valósult – javaslatokat, amelyeket fenntartás nélkül támogattam. Fenntartásomat hangoztattam ugyanakkor azzal a kincstárian derűlátó várakozással szemben, hogy így majd az akkori második gazdaság békésen – úgymond – az elsőt *kiegészítő, kiegészítő* gazdasággá lényegülhet át. Az elkészült munkaanyagban, úgy emlékszem, végül nem esett szó ilyen aggályról; nyilvánvalóan az a közhivatali bölcsesség kerekedett felül, hogy taktikusabb hallgatni róla.

Egyoldalúnak érezném a visszatekintést, ha említés nélkül hagynám a szűkebb szakmai és hivatalos kereteken *kívüli* fogadtatást. Így például, hogy 1980 tájékán a Magyar Televízió Papp Zsolt szociológus vezette, példásan nyitott szellemű *Tudósklubjának* két adásában is vendégeskedhettem. Vagy, hogy – ettől nyilván nem függetlenül – budapesti és vidéki kutatóintézeti és felsőoktatási műhelyek s klubszerű értelmiségi közösségek az 1980-as évek elején-közepén gyakran tiszteltek meg előadásra és kötetlen beszélgetésre szóló meghívással.

Így kerülhetett sor, valamikor az 1980-as évek első felében, a Fő utca egy szerényen berendezett szuterénhelyiségében a Senior Energetikusok Klubjában tett látogatásra,

4 Az SSCI (Social Science Citation Index) nemzetközi idézettségi mutató 1975–2001 közötti értéke alapján például a 8. helyre sorolódtam az elemzésbe vont 125 magyar közgazdász mezőnyében [Tóth et al., 2003]. Az 1989 előtti itthoni idézettségre vonatkozóan lásd Such–Tóth [1989], különösen az 1165. és 1192. oldalon közölt adatokat.

amelynek emléke ma is felderít. A klub tagságát csupa magas vezetői beosztásból nyugdíjazott – jellemzően hetvenes-nyolcvanas éveiben járó –, társadalmi problémák iránt szenvedélyesen érdeklődő műszaki diplomás alkotta. Közülük többeket nyugdíjasként a korábbi foglalkozásuktól idegen területeken komoly szakmai ambíciók fűtöttek. Társadalmi kérdések iránti érdeklődésükre jellemző, hogy előző összejövetelükön Ferge Zsuzsa, még korábban Hankiss Elemér volt a vendégük. Elöttem van az a komikus jelenet, ahogyan megérkezésemtől egy hosszú asztal két oldalán foglalnak helyet, meghagyva nekem az egyik asztalfőt, amit a nagy korkülönbség okán túlságosan kitüntetottnak érzek, és átcserelném szerényebb helyre az egyik hosszú oldal közepe táján, de nem lehet, mert, mint restelkedve-szabadkozva felvilágosítanak: tagjaik nagyothallásának mértékére tekintettel van úgy megszabva az ülésrend.

*

A mai tanácskozássra készülve, a fogadtatással kapcsolatos történések felidézésén túl, természetesen el kellett gondolkodnom azon, *minek köszönhettem* az e történésekből kivilágító pozitív fogadtatást. Arra jutottam, hogy leginkább talán a következő *három* körülménynek.

Az *egyik* az, amivel kezdtem: szenvedélyes vonzódásom a paradoxonokhoz. Úgy sejtem, sokan mások is osztoznak ebben, és örömmel fedezhették fel a *lelki rokonságot*. Emellett talán szintén a vizsgált jelenségek paradox (nem „fekete-fehér”) aspektusaira való összpontosításnak is köszönhetően úszhattam meg a besorolódást valamely szakmai szekértáborba – és az ezzel járó kiközösítést más szekértábor(ok)ból.

A *másik*, amire gyanakszom, a *hivatalos* fogadtatás tekintetében lehetett különösen fontos. Az ti., hogy jó pár jeles kortárs pályatársammal ellentétben, magam semmilyen ellenzéki értelmiségi akcióban (petíció-aláírásban, szamizdatközlésben stb.) nem vettem részt. Tudat alatt biztosan gyávaságból is, de semmiképpen nem ellenérzésből; a fellépések céljával is, módjával is rendszerint rokonszenveztem. Attól idegenkedtem, hogy részvételemmel akarva-akaratlanul önmagam vélt fontosságát demonstráljam. Főleg az ettől való ódzkodásomnak tudom be, hogy ellenzéki mozgalmárként nem szereztem az akkori hatalom szemében rossz pontot.

A *harmadik* ok pedig az a közvetlenül nem nekem szóló, de rám is nyilván kivetülő szakmai megbecsülés lehetett, amely Timár János tanszékét (a Marx Károly, majd Budapesti Közgazdaságtudományi – egy ideig: „és Államigazgatási” – Egyetemen), amelybe én is beletartoztam, valamint a velünk szoros szakmai kapcsolatban lévő Révész Gábor-féle kutatócsoportot (az MTA Közgazdaság-tudományi Intézetében) mint a munkagazdaságtan két fő magyarországi kutatóműhelyét és egyáltalán magát a munkagazdaságtant mint általam is művelt tudományterületet az 1970–80-as években övezte.

*

Befejezésül még egy őszinte beismerő vallomásféle, ezúttal előadásom címének eddig megindokolatlanul maradt második feléhez („– és csapdájában”) kapcsolódva.

Az elismerő szakmai fogadtatás dacára, nyilván lustaságból is, de szorongásra való hajlamomból kifolyólag is, ha csak tehettem, kerülni igyekeztem a kutatómunkával járó

izgalmat. Az ún. normál tudomány üzemszerű művelése nemigen tudott kísértésbe ejteni és lekötni, kivéve azt az egy-két esetet, amikor tananyag készítésére szántam el magam⁵. Egyedül a paradoxonok vonzásának nem tudtam soha ellenállni. Ha paradoxont szimatoltam, menthetetlenül csapdába estem. Elkapott a gépszíj: kényszeresen felfokozott intenzitással vettem bele magam a kutatásba – erősen fohászzkodva közben, hogy kiderüljön: megcsalt a szimatom, és a folytatás hiábavalóságát (nincs itt semmi látnivaló!) felismerve visszanyerjem hétköznapi szabadságomat és nyugalمامat.

Publikálható eredményre olyankor jutottam, amikor hasztalan fohászkodtam. Kényszeres buzgalmam ilyenkor is csak a paradoxon megfejtéséig és a megfejtés *lehető leg-tömörebb* formába öntéséig tartott ki. A csapdából való szabadulás áraként, váltságdíjként.⁶ Olyan átfogó, monografikus tudományos munkát, amelyről igazi tudósoknak kijáró szakmai megbecsülésre tarthatnék igényt, meg sem próbáltam összehozni.

Jut eszembe – persze költői a kérdés: lehetséges, hogy a korábban felsorolt okokon túl ennek is köszönhettem pályatársaim kitüntető szakmai rokonszenvét? Mármost annak, hogy szintetizáló Nagy Mű híján nem számíthattam a tudományos érvényesülésben igazán komoly versenytársnak?

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Gábor R. I. (1972): „A szakemberképzés és az iskolarendszer néhány problémájáról” *Közgazdasági Szemle* 20(7-8): 927-937.
- Gábor R. I. (1979a): „A »második« (»másodlagos«) gazdaság. Keresőtevékenység és jövedelemátcsoportosulás a társadalmilag szervezett termelésen és elosztáson kívül” *Valóság* 22(1): 22-36.
- Gábor R. I. (1979b): „Munkaerőhiány a mai szocialista gazdaságban. Kísérlet a jelenség elméleti magyarázatára” *Közgazdasági Szemle* 27(2): 171-187.
- Gábor R. I. (1986): „Reformok, második gazdaság, »államszocializmus«. Elmélkedés a 80-as évek magyar tapasztalatainak fejlődéstani és összehasonlító gazdaságtani tanulságairól” *Valóság* 29(7): 32-48.
- Gábor R. I. (1988): „Lépéskényszerek és kényszerlépések. Jegyzetek két évtized kormányzati munkaerő- és bérpolitikáiról” *Közgazdasági Szemle* 36(7-8): 803-817.
- Gábor, R. I. (1989): „Second Economy and Socialism. The Hungarian Experience” In: Feige, E. L. (szerk): *The Underground Economies. Tax Evasion and Information Distortion*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Gábor R. I. (1991): „Második gazdaság – modernitás – dualitás. Tegnap jövőképünk mai szemmel” *Közgazdasági Szemle* 39(11): 1041-1057.
- Gábor R. I. (1992): „A második gazdaság ma – az átalakulás kérdőjelei” *Közgazdasági Szemle* 40(10): 946-953.

5 Bár, utólag úgy látom, olyankor sem sikerült teljesen kibújnom a bőrömből – mintha helyenként a kelle-ténél nagyobb hangsúllyal tárgyaltam volna a paradox aspektusokat például itt is: [Gábor, 2003b].

6 Hangozzék bár fellengzősen, ilyenkor mindig, menetrendszerűen József Attila gyötrelmetli örömujjon-gása visszhangzott bennem: „Irgalom, édesanyám, mama, nézd, jaj kész ez a vers is!”

- Gábor R. I. (1993): „Részgazdaság à la Weitzman – panacea, medicina vagy placebo? Nézetek és viták az inflációmentes teljes foglalkoztatás kapitalizmusbeli megvalósíthatóságáról” *Közgazdasági Szemle* 40(4): 285-310.
- Gábor R. I. (1994): „Kisvállalkozás Magyarországon - virul vagy satnyul? Történeti és kontextuális meghatározottságok összehasonlító nézőpontból” *Közgazdasági Szemle* 42(7-8): 709-721.
- Gábor R. I. (1997): „Belső versus foglalkozási munkaerőpiac – a poszt szocialista átalakulás elhanyagolt dimenziója” *Közgazdasági Szemle* 45(6): 457-473.
- Gábor R. I. (1998): „»Reményvesztett dolgozók« a fejlett piacgazdaságokban” *Közgazdasági Szemle* 45(4): 370-378.
- Gábor R. I. (2003): „Második gazdaság. Pálya(függés)történeti töredékek”. *Közgazdasági Szemle* 50(2): 183-187.
- Gábor R. I. (2004): „Tőkésvállalat vis-à-vis szakszervezet, versus termelőszövetkezet. Peripatetikus tanmese az intézményi racionalitás/diverzitás és a piaci önszabályozás ellentmondásos viszonyáról” *Közgazdasági Szemle* 51(7-8): 740-751.
- Gábor R. I. (2006): „Szakszervezet: áldás vagy átok? A marxista és a neoklasszikus közgazdaságtan ambivalenciájáról” *Munkaügyi Szemle* 50(9): 23-27.
- Gábor R. I. (2007): *Bevezetés a munkaerőpiac makrogazdaságtanába*. Tankönyv. Zsigmond Király Főiskola, Budapest.
- Gábor R. I. (2008): „A hiányzó láncszem? Életpálya-keresetek és kereset ingadozás” *Közgazdasági Szemle* 55(12): 1057-1074.
- Gábor R. I. (2010): „»Minimálbér-paradoxon« versenyzői munkaerőpiacon? Egy gondolat kísérlet tanulságai” *Közgazdasági Szemle* 57(2): 132-141.
- Gábor R. I. (2012): „Munkavásárlás vagy dolgozóbérlés? Elmélkedés a munkaviszony közgazdasági értelmezéséről” *Közgazdasági Szemle* 59(9): 1005-1013.
- Gábor R. I. – Galasi P. (1979): „Munkavállalói státusz és a dolgozók racionális gazdálkodása a munkaerejükkel. Az anyagi ösztönzés lehetőségei és korlátai” *Közgazdasági Szemle* 27(9): 1030-1041.
- Gábor R. I. – Galasi P. (1982): *A „második” gazdaság. Tények és hipotézisek*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- Gábor R. I. – Kővári Gy. (1985): „Keresetszabályozás és munkahelyi ösztönzés. Kísérlet egy tévhit eloszlatására” *Közgazdasági Szemle* 33(6): 724-742.
- Paulos, J. A. (1998): *Once Upon a Number. The Hidden Mathematical Logic of Stories*. Basic Books, New York.
- r. n. (1979): „Munkavállalói státusz, munkaerőhiány, anyagi ösztönzés. Tudományos tájékoztató” *Közgazdasági Szemle* 27(9): 1119-1131.
- Such Gy.—Tóth I. J. (1989): „A magyar közgazdaságtudomány a Közgazdasági Szemle tudományometriai vizsgálatának tükrében” *Közgazdasági Szemle* 36(9): 1163-1241.
- Tardos M. (1972): „A gazdasági verseny problémái hazánkban” *Közgazdasági Szemle* 20(7-8): 911-926.
- Tóth I. J. és szerzőtársak (2003): *Magyar közgazdászok hatásának mérése 1969-2002. Mutatók és magyarázatok (v 1.0)*. <http://www.econ.core.hu/~tothij/others/hatas/hatas10.html#ssci> (lekérdezve: 2017. 06. 15.)